

ЛЕОНАС ТОЛВАИШИС*
Факултет за европске правно-
политичке студије
Нови Сад

УДК 314.15:33(497.11)
Оригиналан научни рад
Примљен: 15.08.2017
Одобрен: 05.09.2017
Страна: 135-147

СРБИЈА КАО ОДРЕДИШТЕ МИГРАЦИОНИХ ТОКОВА ИЗ РУСИЈЕ И УКРАЈИНЕ У КОНТЕКСТУ БЕЗБЕДНОСНИХ ИЗАЗОВА. ПОТЕНЦИЈАЛИ ЗА ТРЖИШТЕ РАДА И ДЕМОГРАФСКУ ОБНОВУ СРБИЈЕ

Сажетак: Радом се настоји попунити мањак анализа потенцијала источнословенских држава-донора квалификоване радне снаге за тржиште рада и демографску обнову Србије. Процењује се значај најновијих миграционих трендова, који настају у контексту безбедносних изазова у Русији и Украјини, за Србију. Применом теоријског модела Тофлерових цивилизацијских таласа даје се пресек узрока и трендова миграционих кретања из Русије и Украјине. На основу постојећих предуслова наводе се сценарији могућег развоја миграционе ситуације у Русији и Украјини. Применом Анхолтовог индекса процењује се степен привлачности Србије за квалификовани кадар из Русије и Украјине.

Кључне речи: миграција из Русије, миграција из Украјине, имиграција у Србију, мигранти, руска дијаспора у Србији, демографија Србије, безбедност Русије

Увод

Искуство водећих иновационих економија света показује да етнокултурни плурализам у друштву погодује развоју иновационе средине, стварајући повољне услове за привлачење висококвалификоване радне снаге. Као пример за то могу послужити Силицијумска долина у САД, која представља стедишта имиграната, и други лидери светских индекса иновација (Bloomberg, 2017).

Миграције, ратови, револуције, класни и етнички конфликти се према футурологу Алвину Тофлеру (Toffler, 1983) могу тумачити као појавни облици главног социјалног процеса – промене „цивилизацијских таласа“. Први, пољопривредни талас је имао за циљ да снабди човечанство храном, те су феудалну државу одликовале слаба централизација и стандардизација, али значајна интенсификација живота. Други, индустријско-потрошачки талас је био усмерен на снабдевање становништва индустријском потрошном робом и почивао је на начелима стандардизације, специјализације, синхронизације, централизације,

* leonas.tolvaisis@fepps.edu.rs

концентрације и максимизације. Узрок Трећег таласа је развој рачунара који су покренули реорганизацију друштвених процеса у правцима индивидуализације, дестандардизације, децентрализације и деконцентрације. Развојне перспективе држава одређује препознавање потребе за очувањем људског капитала и „прилива мозгова“ као пресудног предуслова за одрживи развој. Ваља нагласити да се привлачење квалификоване радне снаге не истиче међу стратешким циљевима миграционе политике Србије (Службени гласник, 2008: 51; 2009).

Традиционалне идеолошке линије друштвених расцепа се у складу са Тофлеровим моделом могу посматрати са вишег аналитичког нивоа – као сукоб старог и новог таласа организације људске цивилизације. Према томе, најважније је утврдити ком цивилизацијском таласу припадају одређени државни делатник, влада или руководеће елите: да ли оспособљавају друштво за надолазећи нови талас, или, пак, припадају претходном таласу у повлачењу, не поседују концептуалне алате за препознавање новог таласа и коче његов долазак. Превласт новог таласа је на дуже стазе неизбежна због научно-технолошког напретка и иновативних алата уз помоћ којих се мобилишу млада поколења и усмеравају миграциони токови.

Трендови емиграције из Русије у контексту безбедносних изазова

Због усмерености ка хијерархији, стандардизацији, централизацији, дисциплини, акумулацији и потрошњи материјалних добара у развојном моделу Русије 21. века се да препознати упориште Другог цивилизацијског таласа. Тежиште је стављено на продају енергената, развој војне индустрије, централизацију државе, освајање налазишта. Занемаривање иновационог потенцијала води одливу висококвалификоване радне снаге из прерађивачког сектора у екстрактивни брзином од 3% годишње (Миленковић, Толваишис, 2016: 55). Како је економија усмерена на експлоатацију ресурса, услед недовољног подстицања научно интензивних професија свој најквалитетнији људски капитал Русија извози.

Сукоб цивилизацијских таласа се огледа кроз успоставу централизоване контроле над производњом нематеријалних добара, у које спадају нови облици социјалне размене идеја и квалитетно испуњеног времена. У јеку подизања „бедема“ и „брране“ технолошкој формацији Трећег таласа, годину 2017. обележио је низ законодавних иницијатива усмерених на поопштравање контроле интернета и формирање одвојеног националног сегмента мреже.

Нова геополитичка динамика од 2014. године, праћена инфлацијом и повећањем притиска на пореске обвезнике, подстакла је социјалну атмосферу преласка у ново, квалитетно другачије стање социјалног система. Нови „дух времена“ обележава губитак дводеценијског темпа управљања и несигурност у сутрашњицу. Иако се руска економија прилагодила на изазове кризе, њен осетан раст је изостао, што наводи широке масе на претпоставку да је раст квалитета живота остао у прошлости и узрокује психолошку спремност друштва на промене. Социјални захтев за стабилношћу уступа место захтеву за правдом и визијом будућности.

Промене краја 1980-тих – почетка 1990-тих година у Русији се не могу сматрати завршеним, јер у условима дубоке имовинске неједнакости (цини коефицијент 0.413) (РАНХиГС 2016: 10) допринос појединца развоју друштва се не претаче у повећање његовог животног стандарда. 5,1 трилиона долара добијена од продаје сировина од 2000. до 2016. године нису допринела сразмерном повећању животног стандарда грађана. Тако у Русији лекар зарађује само за 20% више од возача, док та разлика у САД износи 261%, у Немачкој 172%, у Бразилу 174% (Ведомости, 2017). У другом тромесечју 2017. године 28% представника средње класе је навело да се њихова материјална ситуација погоршава, 69% штеди на исхрани, а 63% на годишњем одмору (РАНХиГС, 2017: 22).

У одсуству развојне идеје у први план избија тражња за квалитетном обновом стварности коју обележавају деиндустријализација, број од 22 милиона грађана (15%) (РАНХиГС, 2017: 21) испод ионако ниске линије сиромаштва (9909 руб.), криза образовног и здравственог система (1% становништва је званично регистрован као ХИВ позитивни) и ниска ефикасност управе. Кључно питање руског друштва је питање перспективе, премошћавање „дефицита будућности“ за данашња поколења и младе нараштаје. У оквиру менталног склопа Другог таласа, трагања државних институција за визијом будућности нису уродила плодом. Јавни дискурс у Русији запањујуће заобилази будућност, већ је усредсређен на расправе о историјским темама које, иначе, у условима постојања јаке развојне перспективе не би производиле поделе у друштву. Као предуслов за обнову социоекономског система се јавља потреба да се ниво неразумних управних пракси и корупције доведе у прихватљиве оквире, како би мало и средње предузетништво могло активирати промену у условима животне слободе. Неефикасна управа са којом грађани долазе у додир у свакодневном животу игра пресудну улогу у подстицању емиграције.

У миграционим преференцијама руских држављана најпопуларнија одредишта су државе које имају дугу традицију пријема имиграната. Канада омогућава брзо прилагођавање усељеника захваљујући најбројнијој руској дијаспори, могућностима брзог добијања визе и проналажења запослења. У САД се од почетка 1990-тих година до 2016. одселило око 110.000 Руса, у Израел преко 150.000 (Воробјева, Гребенюк 2016: 24).

Други правац су углавном европске државе високог животног стандарда. Немачка привлачи младе људе којима студентска виза омогућава останак по завршетку студија. Од почетка 1990-тих година до 2016. у Немачку се одселило око 750.000 Руса. Од 300 до 700 емиграната годишње се одсели у Аустралију, Велику Британију, Шпанију, Италију, Финску и Француску.

Најпривлачније одредиште за потенцијалне емигранте из Русије је Немачка, куда би се радо иселило 13% од укупног броја испитаника који желе емигрирати. Следе САД (10%), Аустралија (7%), Италија (5%), Енглеска (4%), Француска (пад са 7% 2016. године на 1% 2017.) (АиФ, 2017).

Трећи правац емиграције Руса су источноевропске државе, углавном словенске културе, које побуђују интерес због угледања на европске правне стандарде. Државе-чланице ЕУ и Шенгенског простора привлаче досељенике

могућностима кретања широм Европе. Трошкови одседања у Чешкој, Словачкој, Мађарској, Летонији, Пољској, балканским државама су мањи од Западне Европе и упоредиви са ценама у Русији. Дозволе за сталан боравак малих и средњих предузетника се издају на основу блажих финансијских или имовинских захтева. Ипак имиграција на Балкан није значајније изражена у званичној статистици: без обзира на тренд куповине некретнина, према пописима 2011. године у Црној Гори је живело 946 (Монстат, 2011), у Хрватској 1279 (DZS, 2011), у Србији 3247 Руса (РЗС, 2012).

Није изражен у значајнијим бројевима ни четврти правац исељавања руских држављана – азијске државе које привлаче предузетничку (имиграцију Турска, Јапан, Јужна Кореја, Кина и Тајланд).

Велики део емиграната чини образована омладина коју одликује високи квалитет људског капитала. Од 2002 до 2011. године Русију је напустило преко 93.000 високообразованих грађана и преко 900 људи који имају научни степен. Високо и незавршено високо образовање имају 60% руских држављана у Аустралији, 59% у Канади, 48% у САД, 32,5% у Израелу, 31% у Немачкој. Међу имигрантима у Русију удео високообразованих људи износи само 14% (Воробјева, Гребенюк 2016: 25-26).

Од 2014. године бележи се раст миграционог расположења међу средњом класом, висококвалификованим радницима, представницима слободних професија, власницима малих предузећа. Одлив мозгова се огледа кроз одлазак правника, стручњака у банкарству и високим технологијама. За нови талас миграције је карактеристично то да они не желе да иду, већ доживљавају одлазак као изнуђен неизвесношћу која настаде са затезањем геополитичке, економске и социјалне ситуације. Ако је 2011. године Русију напустило 37.000 људи, за 2015 годину је тај податак достигао 300.000. Од 2012. године се из Русије годишње исели око 120-150.000 људи. Према подацима страних завода за статистику, реални показатељи емиграције су 3-4 пута виши (Воробјева, Гребенюк 2016: 3). Реакције владе на раст емиграционог расположења, покушаји отклањања разлога исељавања или повратка исељеника су изостали.

Године 2017. удео грађана који желе да се иселе пао је на 10% (са 13% 2015. године) (АиФ, 2017). Међутим, такви грађани су склонији предузимању конкретних корака ка исељењу. Уочљива је промена у мотивацији за исељење: године 2016. су грађани наводили виши животни стандард и висину плата, а 2017. године тежиште стављају на социјалну заштиту и стабилност.

У социоекономске мотиве који подстичу исељење спадају: неповољни услови за мало и средње предузетништво, волатилност националне валуте, ризик од спољашњих и унутрашњих шокова за економију; свепрожимајући криминални приступи регулисању односа између учесника тржишта; одсуство конкуренције, корупција у предузетничким, финансијско-кредитним и инвестиционим институцијама, управи и правосуђу; низак ниво зарада; слабо финансирање науке, смањење финансирања образовања и медицине, обима и квалитета бесплатних услуга, деградација образовног и здравственог система; слабе шансе за социјални успон без ослонаца на родбинске или пријатељске

везе у институцијама; поруке са државног врха о непостојању могућности за раст добробити запослених у социјалној сфери и реалној економији.

Ради процене капацитета Србије као државе пријема неопходно је узети у обзир спољашње чиниоце који привлаче квалификоване мигранте из Русије. То су тражња за квалификованим радницима, предузетницима, стручњацима, истраживачима уз понуду могућности за побољшање квалитета живота; повољна клима и транспарентни услови за предузетништво, гаранције заштите приватне својине, развијена социјална инфраструктура, доступне социјалне услуге и образовање (Воробјева, Гребенюк 2016: 4-5).

Трендови емиграције из Украјине у контексту безбедносних изазова

Од пресудног значаја за разумевање трендова миграција са источнословенског простора јесте ратни сукоб који је 2014. године унео трајан расцеп у његово историјско језгро и поништио перспективе заједничког развојног пројекта.

Ни турбулентне промене у Украјини се не могу сматрати завршеним, јер противречностима између средње класе и „олигархата“, које нису нису отклоњене након 2014. године, додаје се присуство у друштву 400.000 људи који су учествовали у рату.

Од 2014. године у Украјини се заоштрава дебата о избору развојног пројекта између искључивог, који почива на језичким и етнокултурним обележјима, и интегративног, који тежиште ставља на допринос појединца развоју друштва, знања и вештине. Пројекти који су искључиви у етничком и језичком смислу онемогућавају развој Украјине као центра гравитације квалификоване радне снаге са постсовјетског простора.

На економске перспективе Донбаса пресудно утиче бекство најобразованијег и економски најактивнијег становништва из региона где је од 14. априла 2014. године до 14. маја 2017. године погинуло 2.000 цивила и рањено између 7.000 и 9.000 (UN OCHA, 2017: 1). Визија Украјине као „Израела Источне Европе“, која се све чешће званично заговара, подразумева вишедценијско стање приправности за непрекидан рат са Русијом због геополитичког примата на источнословенском простору.

Разградња инфраструктуре, пад животног стандарда, демографско пражњење, раст криминалитета наговештавају суноврат државе у период нове „Руине“ (1657-1687). Број нерегистрованих комада оружја у Украјини се процењује на преко 5 милиона (УНН, 2017). Довођење бројности становништва у равнотежу са све мањим капацитетима инфраструктуре и тржишта рада може трајати деценијама, уз угледање на модел балтичких држава који почива на услужном сектору и напуштању индустријске производње, уз концентрацију становништва у великим градовима. Увозна оријентација економије, уз ограничену солвентност државе, у перспективи води преполовљавању броја становника и даљем раслојавању друштва. Капацитети државе да гарантује безбедност грађана су доведени у питање окршајима полиције са паравојним форма-

цијама у Мукачеву (Западна Украјина) 11-21. јула 2015. године, који сведоче о ризику од губитка контроле владе над деловима територије.

Деиндустријализација, дезоријентација и радикализација друштва, појаве анархије подстичу емиграциона расположења. Крајем јуна 2017. године 33% становништва испољава жељу да трајно напусти Украјину. Међу грађанима до 30 година старости на емиграцију је спремно 53%, међу 30-39-годишњацима 48%, међу 40-49-годишњацима 37%, међу 50-59-годишњацима 27% (Research&Branding Group, 2017). Одлив радне снаге се бележи како међу стручњацима за информационе технологије, лекарима, енергетичарима, логистичарима, тако и међу возачима и аутомеханичарима.

Пример прорачунате миграционе политике пружају Велика Британија и Ирска које су дале предност привлачењу радне снаге из Пољске и балтичких држава у односу на прилив досељеника из удаљених култура. Пољска лакше издаје визе држављанима Украјине, који се услед прихватљиве културне дистанце лако адаптирају. Године 2016. Пољска је издала Украјинцима преко 1,2 милиона виза, од којих су 56% радне или студијске (WP Wiadomości, 2017), чиме је престижна Русију као најпопуларније одредиште за Украјинце (за пола године 2017, 250.000 Украјинаца је отишло на рад у Русију).

У Пољској ради милион Украјинаца, чинећи 95% радника-миграната у тој држави. Од тога 80% су дошли ради зараде, а 12% због политичке ситуације. 39% од новог таласа чине студенти и дипломирани стручњаци од 18 до 25 година старости, док исељеника старијих од 45 година има само 18% (Chmielewska, Dobroczek i Puzynkiewicz, 2016: 11). Само 9% досељеника из Украјине нема средње или високо образовање, али је њих 70.7% ангажовано на сезонским пољопривредним и другим неквалификованим пословима: у домаћинствима, грађевини, трговини и угоститељству. Само 0,3% Украјинаца у Пољској је успело да покрене бизнис (Chmielewska, Dobroczek i Puzynkiewicz, 2016: 15). Од 1. јануара 2017. године послодавац мора набавити сагласност на запошљавање странца подношењем образложене пријаве (такви услови су важили и у Србији све до доношења Закона о запошљавању странаца 2014. године). Број Украјинаца у Пољској је превише велики како би евентуално успоравање пољске економије могло да их заобиђе. Неповерење према Украјинцима расте сразмерно повећању њиховог броја, што политички инструментализује владајућа странка „Право и правда“.

Будемо ли сагледавали Украјину као донора радне снаге, вреди напоменути да се Србија од 2027. године суочава са перспективом кризе тржишта рада (Иван Николић, цит. у Микавица, 2017). Осим већ забележеног мањка од 15.000 стручњака за информационе технологије, у дефицитарна занимања у Србији спадају и социјални радници, инжењери грађевине и архитектуре, правници и економисти у локалним самоуправама, физички радници у комуналним предузећима, сезонски пољопривредни радници (малинари), педијатри, радиолози, анестезиолози, путари и стручњаци за санирање термоелектрана. Гашењем специјализованих грађевинских школа створен је мањак армирача, бравара, варилаца, водоинсталатера, електро montaжера, заваривача, зидара, каменорезаца, керамичара, машинбравара, стаклорезаца, столара, тесара.

Процена капацитета Србије за привлачење досељеника из Русије и Украјине

Географску распоређеност Руса у Србији показује попис становништва из 2011. године, када је у Србији живело 3247 Руса (повећање у односу на број од 2588 из пописа 2002. године). Компактно су заступљени у Београду (1301) и Војводини (1173). Ако је 2002. године јужно од Београда живело само 278 (10% од укупне популације Руса у Србији), 2011. године се њихов број у том региону попео на 773 (23,8%). Стално настањење по основу запослења су у истом периоду имали 1.800 (РЗС, 2013). Након пописа је растао број руских држављана на боравку у Србији по основу куповине некретнина и пословања. Крајем 2015. године званичан број досељеника из Русије није премашивао 3500, а по незваничним подацима је руска дијаспора бројила око 12.200 људи (Субашић, 2015). Број Украјинаца између два пописа се смањивао са 5354 на 4903, а прилив држављана Украјине у редове украјинске националне мањине у Србији није значајније бројчано изражен. Досељеници из других република бившег СССР-а у Србији нису заступљени у већем броју.

Степен привлачности Србије за досељенике из Русије и Украјине концептуализоваћемо кроз критеријуме процене националног брэнда (Anholt, 2010), прилагођене имиграцији. Критеријуми обухватају људе, институције, производе, рекреативну понуду, културу и наслеђе, услове за улагања и усељење.

1) Људи. Први критеријум се односи на локално становништво државе-одредишта и обухвата ниво отворености и гостопримства друштва или пак ризик од непријатељског расположења и одбијања досељеника.

За досељенике из Русије и Украјине, Србија спада у државе са сродним језиком, менталитетом и културом. Истраживања етничке дистанце (Миладиновић, 2009) емпиријски потврђују да локално становништво у просеку истиче пожељност изградње професионалних и личних односа са припадницима источнословенских народа. Космополитска средина и наглашена благонаклоност локалног становништва омогућава да досељеници немају осећај отуђености, што позитивно издваја Србију наспрам већине посткомунистичких држава. Осетан степен интеграције Србије у европске културне обрасце ствара у земљи атмосферу европске културе. Традиција добрих међудржавних односа погодује планирању останка на дуже време, стицању боравка и сталног настањења.

Од значаја за промишљање демографског опоравка Србије јесте подударност родне структуре становништва Русије и Украјине у односу на Србију. У родној структури становништва Русије већ од 30. године живота преовладавају жене. У старосној групи од 30. до 34. године на 1000 мушкараца долази 1002 жене, а за старосну групу од 35. до 39. године на 1000 мушкараца дође 1038 жена (Росстат, 2016: 27). У Србији у старосној групи од 30. до 34. године на 1000 мушкараца дође само 966 жена, у старосној групи од 35. до 39. године однос мушкараца и жена је 1000 према 987, и тек почев од групе 40-44. године жене су бројније од мушкараца (РЗС, 2016: 38). У родној структури становништва Украјине жене преовладавају тек од 37. године живота. У групи од 30. до 34. године живота на 1000 мушкараца дође 974 жене, у групи од 35. до 39. година тај однос је 1000 према 1010 (Државна служба статистици Украјини, 2017).

2) Институције. Други критеријум се односи на стручност и ефикасност управе, социјалну правду и поверење у институције.

Предуслов за успех предузетништва је познавање законодавства Србије, како би се избегле непромишљене пословне тактике (нпр., покретање посла у одсуству тражње) и преваре. Без обзира на распрострањени непотизам и традиционо гломазне управне поступке, корупција је у Србији у „прихватљивим“ оквирима у односу на Русију, јер се чешиће односи на брзину поступка издавања дозвола (нпр., за градњу), него директно кршење закона.

О упоредним предностима Србије у односу на Русију и Украјину у области ефикасности управе, безбедности и квалитета здравства говоре рејтинзи међународних аналитичких центара.

Табела 1. *Индекс благостања за 2016. годину*

Место у збирном индексу	Држава	Економија	Пословно окружење	Ефикасност управе, партиципацивност и владавина права	Пристап образовању, квалитет образовања, људски капитал	Здравство	Безбедност	Социјални капитал	Заштита животне средине
3	Финска	12	8	1	3	21	18	11	2
4	Швајцарска	4	9	6	1	3	8	16	5
5	Канада	13	3	9	14	16	22	3	19
6	Аустралија	15	7	13	4	8	20	2	14
10	В. Британија	10	5	11	6	20	13	12	10
11	Немачка	5	12	10	16	10	7	9	6
17	САД	14	1	22	8	32	52	4	35
18	Француска	17	18	23	18	14	28	49	4
20	Словенија	30	60	38	23	35	14	22	1
22	Јапан	19	21	17	20	4	3	101	48
27	Чешка	26	30	34	24	27	27	78	32
32	Италија	43	68	49	26	34	24	51	60
34	Пољска	37	45	36	33	47	21	85	46
35	Јужна Кореја	29	36	41	17	19	29	105	91
37	Летонија	34	34	39	32	82	42	94	16
40	Израел	32	25	24	19	9	94	46	133
43	Хрватска	61	89	44	37	56	31	113	30
47	Мађарска	52	56	46	38	50	38	114	93
58	Црна Гора	96	52	59	52	69	35	117	125
62	Тајланд	22	64	99	59	30	86	28	79
66	Србија	101	102	70	46	86	40	127	105
95	Русија	63	69	108	25	101	119	116	56
107	Украјина	85	97	128	45	111	134	135	112

Извор: *Legatum prosperity index 2016.*

3) Производи. Трећи критеријум се односи на квалитет производа и услуга у држави-одредишту.

У поређењу са већином држава ЕУ, Србија се издваја по нижим ценама некретнина за изнајмљивање и куповину, пољопривредних производа, потрошне робе и услуга. Српски природни прехранбени производи имају редак квалитет за тржиште Русије. Путарине у Србији су виšekратно јефтиније него у суседној Хрватској, али је гориво скупље него у Русији. За одгој деце у Србији постоје заокружена инфраструктура и разноврсни развојни садржаји.

По доступности некретнина на разноврсним локацијама, уз благе миграционе прописе, Србија се позитивно издваја у односу на, нпр., скандинавске државе. Однос цена и квалитета некретнина у Србији је бољи него у Русији. Како Србија није део Шенгенског простора, цене имања на југу Србије су упоредиве са ценом пар метара квадратних стамбеног простора у руским метрополама. Забележен је тренд куповине некретнина у опустелим српским селима од стране досељеника из руских метропола, што доприноси оживљавању крајева надамак термалних бања и планина (Субашић, 2015). По основу куповине некретнина је могуће стицање привременог боравка. Међутим, избор сужава велики број неукњижених некретнина које се продају јефтиније и крију опасност од преваре.

4) Географски положај. Четврти критеријум служи процени интересовања за посете и привлачност природних и културних знаменитости.

Због свог географског положаја Србија је добра одскочна даска за обилазак целе Европе. Из Црне Горе и Бугарске је одлазак у Европу даљи и отежанији због планина. Одсуство изласка на море надокнађује близина црногорске, хрватске, грчке и италијанске обале, али и повољнија клима зими у односу на ветровито и влажно јадранско приобаље. За становнике Русије топла балканска клима представља упоредну предност. Снег у мају месецу није реткост широм Сибира, док је за Србију топла зима уобичајена појава. Годишњи број од 2000 сунчаних часова разликује српску климу од већег дела Русије и Европе.

5) Култура и наслеђе. Пети критеријум одражава доживљавање културног наслеђа земље и процену њене савремене културе. Разноврсна културна понуда у Србији на позадини богатог културног наслеђа ствара јединствени амбијент за живот и посете (Толваишис, 2017: 359).

6) Улагања и усељење. Уз помоћ шестог критеријума процењује се способност државе да привуче имигранте за живот, рад или студије с обзиром на њено социјално и економско стање.

По БДП по глави становника (5348,29 USD 2016. године) Србија не може да се такмиче са Русијом (8748,36 USD), а камоли са Немачком (41936,1 USD) (World Bank, 2017). Од селидбе у Србију одвраћа висока стопа незапослености (13%) и сазнање да се велики део образованог становништва из ње одселио (1,5 милиона држављана Србије живи у расејању), док бројне породице живе од дознака из иностранства. Депримирајућа атмосфера безнађа буди опрез код потенцијалних усељеника. Иако се законодавство Србије приближава европским стандардима, трајно обележје српске пословне културе је спорост менталитета која спречава сустизање стандарда водећих европских економија.

Угледу Србије међу потенцијалним имигрантима штете отежани услови проналажења запослења, имиџ земље у којој је „минималац“ „најпопуларнија“ плата и жеља више од половине омладине да се одсели због незапослености (Недељник, 2016). Закон о запошљавању странаца (чл. 16) предвиђа могућност запошљавања страног држављанина уколико се увидом у евиденцију Завода за запошљавање утврди мањак држављана Србије одговарајућих квалификација. Бољу стартну позицију на тржишту рада имају странци који нуде нова знања, искуства, вештине или контакте, способности да сами створе посао за себе и приде за држављане Србије. Одсуство таквих адута најчешће предодређује негативно искуство на основу којег се Србија не разматра као погодна држава за живот, већ за „животарење“ (рус. *проживание*), односно „боравак“ у минималним животним условима који онемогућавају стваралачки допринос животу друштва.

Утолико је важнији податак да је међу образованим и имућним досељеницима из Русије уочљива економска мотивација. Они који долазе ради бављења пољопривредом и узгојем стоке виде у Србији неискоришћени потенцијал за производњу органске хране за извоз у Русију (Субашић, 2015). Предност је и безвизни режим са Русијом и Украјином који омогућава боравак у Србији до 30 дана. Билатерални споразум са Русијом фактички омогућава њеним држављанима да живе у Србији током целе године, уз потребу повремених одлазака у иностранство. Иако је улазак у државе ЕУ могућ само уз шенгенску визу, у Србији се она добија лакше него у Русији.

Законодавство Србије прописује релативно благе услове стицања привременог боравка, сталног настањенија и држављанства. Боравак се може стећи по основу оснивања привредног друштва (чл. 26 Закона о странцима), а фактички се практикује и одобравање боравка по основу куповине некретнина. Боравишна дозвола се у Србији продужава чешће него у другим европским државама. Рок важења боравишне дозволе издате по основу покретања предузећа зависи од његовог промета и може се скратити са једне године на 6 или 3 месеца, ако је промет слаб.

Предузетнике у Србију привлаче блажи услови за бављење бизнисом и одсуство притисака бирократије и корупције. Покретање малог бизниса у Србији је лакше него у Хрватској и Словенији, уз мали основни капитал и непостојање обавезе запошљавања локалних радника. Странци имају право да купују некретнине за физичко лице (не за предузеће, што би повлачило ризик од продаје имовине ради измиривања задужености предузећа). Покретање посла олакшава Споразум о слободној трговини са Руском Федерацијом. Најраспрострањенији облици делатности су трговинска размена са Русијом и услуге. За предузетништво постоји значајан простор за иновације и откривање нових ниша.

Због отежаних економских услова стицање боравка сврсисходно углавном за оне који већ поседују стабилно предузеће. За успех посла пресудна је куповна моћ становништва. Мало унутрашње тржиште спречава брз развој посла, али пасивна српска пословна култура омогућава конкуренцију.

Привлачности Србије као миграционог одредишта не доприноси балкански „антибренд“ трајне геополитичке напетости. Међутим, активна градња престижних хотела, долазак великих трговинских ланаца, крупни инфраструктурни пројекти сведоче о томе да међународни бизнис види у Србији перспективу мирног развоја, а процена ризика дала је позитивне закључке.

Закључци

У погледу привлачења квалификованог кадра из Русије и Украјине по већини тачака Анхолтовог шестоугла Србија може да се успешно такмичи, а по неким тачкама и претекне државе – светске лидере у привлачењу висококвалификоване радне снаге. Такав закључак важи за критеријуме либералности услова за уселење, пријемчивости друштва, квалитета производа, разноврсности културне и рекреативне понуде.

Међутим, међу правним и економским препрекама за иоле масовнији „прилив мозгова“ пресудни су мањак радних места, ниски животни стандард и отежани законски услови запошљавања странаца. Србија не може избити међу државе имиграције све док је прописан износ минималне месечне зараде на нивоу од 1 евро по радном сату. Периферни положај Србије у односу на светске развојне центре Трећег цивилизацијског таласа јавља се као отежавајућа околност за промишљање миграционе стратегије.

За Србију државе источнословенске културе се помаљају као примарни потенцијални донори квалификованог кадра (пored српске дијаспоре). Те државе такође доживљавају периферијализацију која према најпесимистичнијем сценарију прети да доведе до преливања скоро читавог становништва Украјине, Русије и читаве Источне Европе у Западну Европу (Heinsohn, 2003: 144-145). Без обзира на степен масовности исељавања из тих држава, оне могу намирити потребе Србије за демографским опоравком. Можемо да утврдимо начелну подударност радних ресурса Русије и Украјине са потребама тржишта рада Србије. Србија би могла промислити стратегију демографске обнове и намиривања потреба тржишта рада по угледу на Ирску, Велику Британију, Пољску, дајући предност ресурсима који су најспремнији на акултурацију и могу значајно допринети регионалном развоју и ублажавању демографске кризе.

Између новог таласа исељавања из Русије и селидбе руских држављана у Србију може се утврдити узрочно-последична веза. За Србију се занимају млађи породични људи, представници средње класе и грађани мањих прихода чији посао није везан за радно место и чији квалитет живота почива на квалитетној исхрани и инфраструктури, близини Европе и безбедном окружењу за одгој деце. Досадашњи темпо имиграције у Србију из Русије омогућава да се говори о предусловима и тренду који је пре симболичке природе него бројности која може да изврши осетан утицај на демографско стање. За разлику од уобичајених економских миграција које додатно оптерећују велике градове

(Гордић, 2016: 24), али и од великих таласа досељавања у Србију из република и покрајина бивше Југославије који су били усмерени првенствено према градовима, у Србији је уочљив тренд одседања досељеника из Русије у испразњеним регионима. Овај тренд крије потенцијал за ублажавање демографских прилика који ће моћи да се процени у пуној мери тек кад буде подржан од стране државних институција промотивним и подстицајним мерама.

Литература:

1. Аргументы и факты (4.7.2017): „ВЦИОМ: 89% россиян не хотят эмигрировать из страны“.
2. Anholt, Simon (2010): *Places: Identity, Image and Reputation*, Palgrave Macmillan, London.
3. Bloomberg (2017): Innovation Index.
<http://bloomberg.com/news/terminal/OJQI656TZ02L>
4. Ведомости (4.8.2017): „Потерянное двадцатилетие“, № 4378.
5. Воробьева Ольга, Гребенюк Александр (2016): *Эмиграция из России в конце XX – начале XXI века*, Комитет гражданских инициатив, Москва.
6. Gordić, Aleksandar (2016): „Prekogranične migracije i mogućnosti deografske obnove Srbije“, u Šljukić, Srđan (ur.). *Savremene migracije i društveni razvoj – interdisciplinarna perspektiva*, Službeni glasnik, Beograd, str. 24-25.
7. Державна служба статистики України (1.1.2017). *Розподіл постійного населення України за статтю та віком*, http://ukrs-tat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2017/zb/07/zb_rpnu2017xl.zip.
8. Državni zavod za statistiku Hrvatske (2011): *Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2011*. <https://www.dzs.hr/Hrv/censuses/census2011/results/censustabxls.htm>.
9. Zakon o strancima (2008): *Službeni glasnik Republike Srbije*, br. 97.
10. Zakon o zapošljavanju stranaca (2014): *Službeni glasnik Republike Srbije*, br. 128.
11. Heinsohn, Gunnar (2003): *Söhne und Weltmacht: Terror im Aufstieg und Fall der Nationen*, Orell Füssli, Zürich.
12. Legatum Institute (2016): The Legatum Prosperity Index 2016,
<http://lif.blob.core.windows.net/lif/docs/default-source/publications/2016-legatum-prosperity-index-pdf.pdf?sfvrsn=2>.
13. Mikavica, Aleksandar (2.4.2017): „Srbija će poželeti radnika“, u: *Politika*.
14. Miladinović, Slobodan (2009). *Etnički odnosi i identiteti: između sukoba i saradnje*, Fakultet organizacionih nauka, Beograd.
15. Milenković Dragana, Tolvaišis Leonas (2016): *Tendencije spoljnotrgovinske razmene Srbije i Ruske Federacije*, Ekonomski fakultet, Kosovska Mitrovica.
16. Monstat (2011): *Popis stanovništva, domaćinstava i stanova u Crnoj Gori 2011*.
[http://monstat.org/userfiles/file/popis2011/saopstenje/saopstenje\(1\).pdf](http://monstat.org/userfiles/file/popis2011/saopstenje/saopstenje(1).pdf).
17. Nacionalna strategija održivog razvoja (2008): *Službeni glasnik Republike Srbije*, br. 57.
18. Nedeljnik (30.5.2016): „Istraživanje o mladima: čak 55% želi da ode iz Srbije da bi pomogli roditeljima“.
19. Republički zavod za statistiku (2013): *Popis stanovništva, domaćinstava i stanova 2011. u Republici Srbiji*, RZS, Beograd.
20. Republički zavod za statistiku (2016): *Statistički godišnjak Republike Srbije br. 49*, Beograd.

21. Research & Branding Group (24.7.2017): „Миграционные настроения в Украине“. <http://rb.com.ua/rus/projects/omnibus/9184/>.
22. Российская академия народного хозяйства и государственной службы при Президенте РФ (РАНХиГС) (2017): *Мониторинг экономической ситуации в России: тенденции и вызовы социально-экономического развития* № 14 (52), РАНХиГС, Москва.
23. Российская академия народного хозяйства и государственной службы при Президенте РФ (РАНХиГС) (2017): *Социально-экономическое положение населения – продолжающийся кризис или новая реальность?* РАНХиГС, Москва.
24. Росстат – Федеральная служба государственной статистики (2016): *Женщины и мужчины России*, Москва, http://gks.ru/free_doc/doc_2016/wo-man16.pdf.
25. Strategija upravljanje migracijama (2009): Službeni glasnik Republike Srbije, br. 59.
26. Subašić, Boris (1.3.2015): „Srbija je Rusima obećana zemlja“, u: *Večernje novosti*.
27. Tolvaišis, Leonas (2017): „Narativi o Srbiji među stranim državljanima na boravku u Srbiji. Potencijali za izgradnju brenda Srbije“, u: *Kultura polisa*, god. XIV, br. 33, str. 353-365.
28. Tofler, Alvin (1983): *Treći talas*, Prosveta, Beograd.
29. United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs (UN OCHA) (1.4.-30.6.2017): *Гуманитарний бюллетень Україна. Випуск 17*, http://humanitarianresponse.info/system/files/documents/files/ukraine_humanitarian_bulletin_issue_17_mar_apr_2017_uk.pdf.
30. УНН (28.1.2017). „Кількість нелегальної зброї в Україні збільшилася до 5 млн одиниць“. <http://unn.com.ua/uk/exclusive/1639409-kilkist-nelegalnoyi-zbroyi-v-ukrayini-zbilshilasya-do-5-mln-odinits-ekspert>.
31. Chmielewska Iza, Dobrocze Grzegorz, Puzynkiewicz Jan (2016): *Obywatele Ukrainy pracujący w Polsce – raport z badania Badanie zrealizowane w 2015 r.* Departament Statystyki NBP, Warszawa.
32. WP Wiadomości (9-2-2017). „Expose Witolda Waszczykowskiego: polska polityka zagraniczna zmieniła swój charakter“, <http://wiadomosci.wp.pl/expose-witolda-waszczykowskiego-polska-polityka-zagraniczna-zmieniła-swoj-charakter-6089233155465857a>.
33. World Bank. GDP per capita, <http://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.CD>.

SERBIA AS A DESTINATION FOR IMMIGRATION FROM RUSSIA AND UKRAINE IN THE CONTEXT OF SECURITY CHALLENGES. POTENTIAL FOR THE LABOUR MARKET AND DEMOGRAPHIC RENEWAL OF SERBIA

Summary: The article addresses the underresearched topic of potential of Russia and Ukraine as donors of skilled labour force for the labour market and demographic renewal of Serbia. It assesses the most recent migratory trends that emerge in the context of security challenges in Russia and Ukraine, their reasons and possible scenarios. The degree of attractiveness of Serbia for skilled labour force from Russia and Ukraine is evaluated.

Key words: migration from Russia, migration from Ukraine, immigration to Serbia, migrants, Russia diaspora in Serbia, Serbian demographics, security of Russia